

Com aprenguérem a menjar

L'acció educativa i social
del Programa EDALNU, 1961-1996

GUIA DIDÀCTICA DE L'EXPOSICIÓ
PER A EDUCACIÓ SECUNDÀRIA

Organitza:

Vice-rectorat de Cultura i igualtat de la Universitat de València
Grupo Balmis de Investigación de la Universitat d'Alacant
Institut d'Història de la Medicina i de la Ciència «López Piñero»

Col·laboren:

Ministerio de Economía, Industria y Competitividad (Proyecto HAR2014- 51859-C2-2-P)
Filmoteca Española. Instituto de la Cinematografía y de las Artes audiovisuales (ICAA)
Grup GADEA. Programa Prometeu de la Generalitat Valenciana
Grup SANHISOC

Comissariat:

Antonio García Belmar (belmar@ua.es)

Comité científic:

Josep Bernabeu Mestre
María Tormo Santamaría
María Eugenia Galiana Sánchez
Eva María Trescastro López
Consuelo López Nomdedeu
Mercedes Pascual Artiaga

Guia didàctica

Adaptació per a ensenyament secundari per Vicent Ballester García,
professor a l' IES Isabel de Villena, València

Disseny gràfic:

Ortogràfic

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
Vicerectorat de Cultura i Igualtat

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

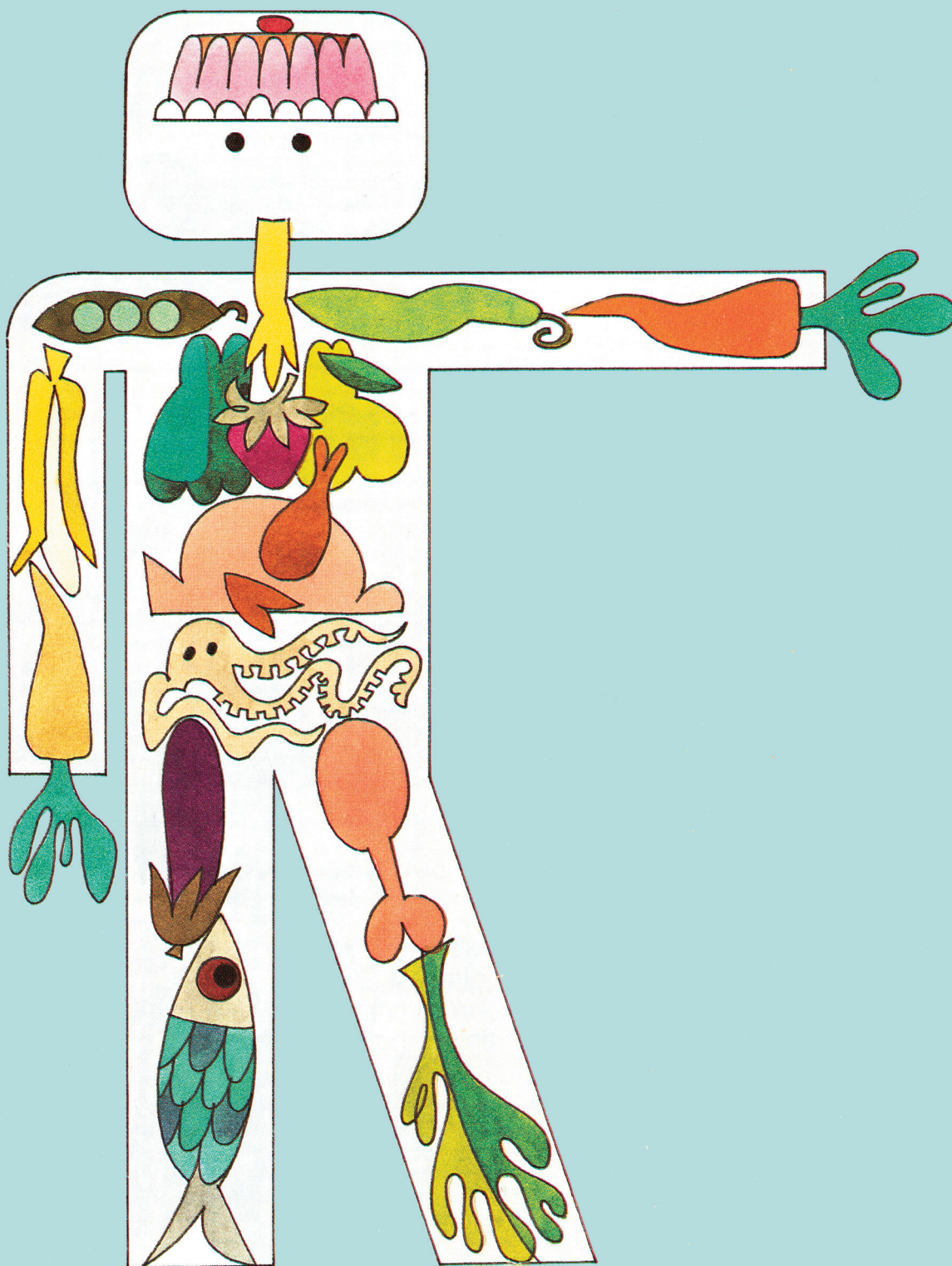
Esta publicación es fruto de la exposición «Cómo aprendimos a comer. La acción educativa y social del Programa EDALNU, 1961-1996» presentada en el Palau de Cerveró de la Universitat de València, del 27 de abril al 27 de septiembre de 2017.

Com aprenguérem a menjar

L'acció educativa i social
del Programa EDALNU, 1961-1996

GUIA DIDÀCTICA DE L'EXPOSICIÓ
PER A EDUCACIÓ SECUNDÀRIA

El programa d'Educació en Alimentació i Nutrició, conegut amb les sigles EDALNU, va tenir com a objectiu el canvi i la millora dels hàbits alimentaris de la població espanyola dels anys seixanta del segle passat. Es buscava, d'una banda, corregir les deficiències de l'alimentació tradicional i, de l'altra, prevenir els problemes de sobrepès i obesitat que afectaven els països del nostre entorn i havien incorporat amb anterioritat les noves formes de producció i consum d'aliments que començaven llavors a ser una realitat a Espanya. Aquests objectius es van dur a terme, fonamentalment, en dos fronts, el de l'educació mitjançant l'escola i els centres de formació i el de la divulgació mitjançant tots els mitjans de comunicació disponibles a l'època.

Pel tema que va abordar, pels objectius que va perseguir i pels mitjans emprats per assolir-los, el programa EDALNU i l'exposició que a ell dediquem pot resultar d'interès per als que cursen i imparteixen els estudis d'ensenyament secundari i batxillerat. L'alimentació pot convertir-se en aquest context en un tema transversal al qual apropar-se des de les ciències, la filosofia, la història, les llengües, l'expressió artística, l'economia ..., o la pròpia experiència personal de professores, professors, i alumnes. Aquesta guia didàctica està destinada a tots ells i pretén servir com a eina didàctica als que integren la visita a l'exposició en els seus programes d'estudi.

Està formada per 6 grups de preguntes que dirigeixen l'atenció cap a diversos temes associats a l'organització, objectius i activitats del programa EDALNU, des de tres perspectives diferents: **observar** i extreure la informació aportada per l'exposició i els materials complementaris sobre cadascun d'aquests temes; **investigar** de forma autònoma o en grup per a recollir informació complementària sobre alguns actors, conceptes o qüestions esmentades a l'exposició; i, a partir de la informació recuperada per una o altra via, **pensar** de manera crítica sobre les múltiples qüestions científiques i educatives, socials i culturals o econòmiques i polítiques que es plantegen al voltant d'aquest important episodi de la història recent del nostre país.

És només una proposta de treball, que posem particularment en mans dels professors i professores que consideren oportú incorporar la visita a l'exposició en el seu programa docent i que, com no podria ser d'una altra manera, està oberta a ser adaptada segons els seus interessos i estratègies didàctiques.

Producció d'aliments

OBSERVA

- Busca en les dietes recomanades
 - Quins aliments diries que són "naturals"?
 - Quins aliments diries que són "industrials"?
- Entre els aliments que es proposen, quins diries que són "productes locals"?
- Assenyala quins sectors de la indústria alimentària apareixen esmentats a l'exposició:

☐ Càrnica	☐ Indústria làctia
☐ Pesquera	☐ Begudes
☐ Fruïtes i hortalisses	☐ Altres (assenyala): _____

INVESTIGA

- Per què es consumia poca llet a Espanya a mitjan del segle XX?
- Quina va ser l'evolució d'aquest consum després?
- Busca notícies sobre la producció i consum de llet en aquesta època.

PENSA

- Creus que els programes educatius sobre alimentació influeixen en la manera que tenim d'alimentar-nos?
- Creus que això té alguna relació amb la indústria alimentària?

Receptaris i minutes

OBSERVA

- Quina importància tenen en el programa les tradicions locals en la forma de cuinar i alimentar-se?
- Quines recomanacions dietètiques apareixen com les més importants? Hi ha alguna que et resulte especialment sorprenent?
- Què creus que es pretén millorar amb aquestes dietes?

INVESTIGA

- Observa la roda d'aliments proposada pel projecte EDALNU. Busca altres representacions que també s'hagen emprat per agrupar els tipus d'aliments.

PENSA

- Han canviat els hàbits alimentaris des dels anys 60 fins a l'actualitat? Creus que ha influït en això els canvis en models estètics i d'aspecte físic?
- Què opines sobre les recomanacions dietètiques que es donaven en aquella època? Creus que avui en dia es recomana el mateix?
- A l'Estat espanyol hi ha moltes cultures culinàries. Creus que les recomanacions dietètiques estan per sobre d'aquestes tradicions? Posa exemples
- Com valores el que va fer el programa EDALNU, en aquest sentit?

Alimentació, identitats i ideologies

OBSERVA

- En quin lloc es col·loca a Espanya en el rànquing de desenvolupament dels països?
- Quina relació hi ha entre “millora de l’alimentació” i “progrés de les nacions”?
- Defineix les dues expressions. Com es mesura cadascuna?
- Tots ens identifiquem amb una forma d’alimentació. Es tracta d’un signe de identitat (cultural, social ...)
 - Quins signes d’identitat observes al programa EDALNU?
 - Hi ha detalls que diries “ideològics” o polítics?

INVESTIGA

- Què és la FAO i quins programes d’educació en alimentació i nutrició va impulsar a Europa en aquesta època?
- Dels canvis socials i polítics que van succeir a Espanya entre 1960 i 1980, Quins van poder afectar més a l’alimentació?

PENSA

- Creus que hem “progressat” en la forma d’alimentar-nos?
- Creus que la forma d’alimentar-se té alguna cosa a veure amb la ideologia?

Alimentació i gènere

OBSERVA

Busca a la exposició i indica les tasques i responsabilitats

Assignats als homes

Assignats a les dones

Compartits per homes i dones

INVESTIGA

· Què va ser la “Sección femenina” i quin va ser el seu paper en l’educació de les dones?

PENSA

- Per què el programa EDALNU es dirigia sobretot a les dones?
- Creus que avui en dia encara hi ha “espais” d’alimentació diferents, en general, per a homes i dones?
- Creus que els homes i dones tenim formes de menjar i beure (cultura alimentària) diferents?
- Creus que la forma d’alimentar-se pot influir en les diferències i desigualtats de gènere?
- Creus que a l’escola hi continua havent desigualtat de gènere, o això ja ha canviat?

L'escola

OBSERVA

- Quins llocs de l'escola es destinen a l'educació en alimentació i nutrició?
- Qui intervé en l'educació en alimentació? Quin paper s'assigna als mestres i les mestres i com se'ls forma per a això?

INVESTIGA

- Busca en l'exposició referències a les lleis educatives. Què deien sobre alimentació? Què diuen ara?
- El programa EDALNU es basava en el model d'"educació integral" Què vol dir?

PENSA

- Observa les propostes dels clubs, horts i granges escolars. Què n'opines? Coneixes coses semblants avui en dia?
- Avui dia s'educa en alimentació en escoles i instituts? Posa exemples que conegues.
- S'assembla en alguna cosa a aquell programa EDALNU?
- Quines diferències hi ha actualment?
- Moltes escoles tenen avui dia "serveis de càtering". Això té alguna cosa a veure amb l'educació en alimentació?
- Consideres que el model d'educació integral de EDALNU segueix sent necessari avui en dia?

Divulgació

OBSERVA

- El programa EDALNU pretenia educar i divulgar en alimentació:
- Quins mitjans van utilitzar?
- Tracta d'identificar el tipus o grups de persones als quals es dirigia la tasca divulgadora del programa.

INVESTIGA

- Què va ser el No-Do?

PENSA

- Creus que els mitjans de comunicació influeixen en la nostra forma d'alimentar-nos?
- Creus que la publicitat també educa?
- Tenen els mitjans de comunicació alguna relació amb la indústria alimentària?
- La forma d'alimentar-se té a veure amb la salut?
- Creus que són necessàries l'educació i la divulgació en alimentació? Posa exemples d'ambdues, que cregues necessaris.

Guia de lectures

Sobre els inicis del Programa EDALNU i la importància de la divulgació i l'educació en alimentació i nutrició, es pot consultar:

LÓPEZ NOMDEDEU C. *El programa español de Educación en Alimentación y Nutrición*. Revista de Sanidad e Higiene Pública 1972; 46(11-12): 951-958.

LÓPEZ NOMDEDEU C. *Resumen de las tareas realizadas a través del Programa de Educación en Alimentación y Nutrición (Programa EDALNU)*. Revista de Sanidad e Higiene Pública 1973; 47(6): 559-578.

LÓPEZ NOMDEDEU C. *La educación nutricional en la prevención y promoción de la salud*. En: *Manual práctico de nutrición y salud Kellogg's*. Madrid: Exlibris Ediciones, S. L, 2012, p. 95-108.

ESPLUGUES-PELLICER J. X., TRESCASTRO-LÓPEZ EM. *El Programa de Educación en Alimentación y Nutrición: cuando la alimentación española era satisfactoria (1961-1972)*. En: Gracia Anáiz M, editora. *Alimentación, salud y cultura: Encuentros interdisciplinarios*. Comelles JM, editor. Tarragona: Colección de Antropología Médica de Publicaciones URV; 2011. p. 423-40.

BERNABEU-MESTRE J. *et al Pasado y presente de la nutrición en España*. Alim. Nutri. Salud 2016; 23(2): 1-12.

BERNABEU-PEIRÓ A. *Comunicar y educar en salud: el antecedente del cortometraje 'La rueda de la alimentación' (1973)*. Revista Española de Comunicación en Salud 2016; 7(1): 69-76.

TORMO SANTAMARÍA M. *et al La red de promotores de salud como estrategia de educación alimentaria: el ejemplo del programa EDALNU (1963-1994)*. Nutrición Hospitalaria 2017; 34(3) (en prensa).

Sobre la qüestió alimentària, la producció i consum d'aliments i la importància de productes com la llet en l'àmbit escolar, es pot consultar:

BARCIELA LÓPEZ C., LÓPEZ ORTÍZ I., MELGAREJO MORENO J. *La intervención del estado en la industria alimentaria durante el franquismo*. Revista de Historia Industrial 2004; 25: 127-161.

BUTRÓN PARRA I. *Comer en España. De la subsistencia a la vanguardia*. Barcelona: Ediciones Península, 2011.

CLIMENT SANJUAN V. et al. *Como vivíamos. Alimentos y alimentación en la España del siglo XX*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente, 2007.

HERNÁNDEZ I., MUÑOZ J. F., PUJOL J. *Difusión del consumo de leche en España (1865-1981)*. Working Papers (Universitat Autònoma de Barcelona. Unitat d'Història Econòmica), N.º 3, 2013. Disponible en: <http://hdl.handle.net/2072/220414>

TRESCASTRO LÓPEZ E. M. et al *Malnutrición y desigualdades en la España del franquismo; el impacto del complemento alimenticio lácteo en el crecimiento de los escolares españoles (1954-1978)*. Nutrición Hospitalaria 2014;29(2):227-36.

TRESCASTRO-LÓPEZ E. M., GALIANA-SÁNCHEZ ME, BERNABEU-MESTRE J. *Políticas de seguridad alimentaria en la España del desarrollismo: el ejemplo del Código Alimentario de 1967*. Ayer 2017; 106 (en prensa).

Sobre les activitats del Programa EDALNU relacionades amb la promoció d'hàbits alimentaris saludables, així com recomanacions dietètiques i les qüestions de gènere, vegeu:

BERNABEU-MESTRE J, BARONA VILAR JL, editores. *Nutrición, salud y sociedad. España y Europa en los siglos XIX y XX*. Valencia: Seminari d'Estudis sobre la Ciència; 2011.

MATEOS JIMÉNEZ, A. *Comer bien en la escuela. La gastronomía y su papel en la mejora de la nutrición*. En: Martínez Álvarez, J.R. (editor) *Nutrición y alimentación en el ámbito escolar*. Madrid, Ergon, 2012, págs 137-150.

TRESCASTRO-LÓPEZ E. M., GALIANA-SÁNCHEZ ME., BERNABEU-MESTRE J. *Transición epidemiológica-nutricional y cambios demográficos en la España contemporánea*. Panorama Social (Retos demográficos) 2016; 23: 167-175.

VARELA MOREIRAS G., coordinador. *Libro blanco de la nutrición en España*. Madrid; Fundación Española de Nutrición, 2013.

TRESCASTRO LÓPEZ E.M., GALIANA-SÁNCHEZ M. E., BERNABEU-MESTRE J. *El Programa de Educación en Alimentación y Nutrición (1961-1982) y la capacitación de las amas de casa como responsables del bienestar familiar*. Nutrición hospitalaria 2012; 27(4):955-63.

